

Réz Mihály:

Németország és Magyarország

(Magyarország a hármasszövetségben)

1915 januárius 30-án

Bismarck érdeme volt — úgymond Bülow,¹ — hogy észrevette, hogy a német kérdés külpolitikai kérdés s így a német egység problémája parlamenti úton meg nem oldható; ezzel a kérdést a politikai térről, mely a németiség gyöngye oldala, a fegyveres mérkőzés terére vitte, ahol a németiség legkiválóbb erényei érvényre juthattak.

Bizonyára. Csakhogy Németország szerencséje az volt, hogy 1848-iki ábrándozói megmaradtak a parlamentáris téren s mikor sikert nem értek el azon, a kérdés megoldását függőben hagyták, míg eljött Bismarck, aki tudta a módját is, hogy hogyan lehet megoldani.

Olaszország 1848-iki vezetői sem látták az olasz egység kérdésének külpolitikai jellegét. »Italia fara da se« volt a jelszavuk s a nemzeti küzdelmet köztársasági törekvésekkel komplikálták. Az ebből eredő leveretés kijózanító hatása teremtette meg csupán Cavour számára a talajt, aki megértette, hogy csak diplomáciai úton, szövetségesek segélyével lehet az olasz egységet megteremteni s akihez csatlakoztak mindazok az egykori republikánusok, akik megtanulták a forradalom tapasztalataiból, hogy »a köztársaság szétválaszt, a monarchia egyesít« s a nemzeti érdeknek áldozatul hozták radikális elveiket. Monarchikus alapon, külső szövetségekkel jött létre az

¹ Deutschland unter Kaiser Wilhelm II. Bd. I. Die Deutsche Politik. Von B. Fürst v. Bülow.

egységes Olaszország, diplomáciájának és nem fegyverének sikere által.

Mint Német- és Olaszországban, úgy Magyarországon sem látták az 1848-iki időszak népszerű emberei, hogy a nemzeti eszme diadalának kérdése külpolitikai természetű. Miként Németországban parlamenti uton, liberális hangulatcsinálással, Olaszországban köztársasági úton s minden külsegítség nélkül akarták a nemzeti egységet megteremteni: Magyarország függetlenségét is belső, közjogi kérdésnek tekintették csupán Kossuth' és hivei. Pedig Magyarország tényleg — bár alkotmányellenesen — integráns része volt egy oly birodalomnak, amely maga is egy nagy államszövetség egyik része volt s így Magyarország függetlenségének kérdése a monarchia új alakulásának módjától függött; a monarchia ezen új alakulata viszont a német szövetség — Frankfurtban tervbe vett — reformjának módozataitól.

Külpolitikai előképzettség, tapasztalatok s Európa diplomáciai viszonyainak minden ismerete nélkül; közjogi igazságok alapján — melyeknek a nemzetközi életben erejük nem lehet —; még a diplomáciai tájékoztató szerveket is nélkülözve, Magyarország sorsát egy oly férfi irányította, akinek ép a diplomáciai érzék volt mindig leggyöngébb oldala. És ezt oly pillanatban, amidőn Magyarország sorsa teljesen az európai viszonyok szövevényeibe volt bonyolítva.

Diplomáciai képviseltetésünk nem volt, sem nálunk az idegen hatalmak nem voltak képviselve. Az, amit akkor magyar külügyminiszteriumnak neveztek, nem volt egyéb, mint Ő Felsége személye körüli miniszterium.² Diplomáciai képviselőnk volt Ausztriá-

² Hatáskörét l. szerző „Ausztria és Magyarország közjogi viszonya“ c. művében.

ban. Azon viszonynál fogva pedig, amelyben Ausztria állott a többi német állammal, szükségesnek látszott, hogy Magyarország Frankfurtban is képviselve legyen s a monarchia és a német-szövetség újjáalakulását célzó eme törekvéseknél Magyarország érdekeire rámutasson.

A magyar kormány előterjesztésére István nádor 1848 május 14-ikén Szalay Lászlót és Pázmándy Dénest Frankfurtba küldi, hogy — mint Falk írja — a pánszlávizmus elleni védekezés céljából Németországgal védelmi szövetséget kössenek.

E követek bemutatják Bécsben Pillersdorfnak a maguk utasításait, mire ez megjegyzi, hogy azokkal teljesen egyetért s neki azokhoz semmi hozzátenni valója nincsen.

Ezen utasítás a következő:³

1. Meg kell győzniök a német nemzetet Magyarországi szimpáthiájáról és arról, hogy a magyarokban a legmegbízhatóbb szövetségeseket fogják találni.

2. Igyekezzenek odahatni, hogy a birodalmi gyűlés Ausztriára vonatkozó határozmányainál tekintetbe vétessék, hogy Magyarország csak a magyarsági aegise alatt — »nur unter der Aegide seiner (der ungarischen) Nationalität« — fejlődhetik.

3. Magyarország nem olvadhat be a németségbe, mert ezzel elveszitené erejét s ezzel a németségnek sem használhatna.

4. A szövetség lehetetlen, ha Ausztriának a német szövetségben levő tartományai az új tervezet szerint szlávizáltatnának.

5. Magyarország a német vámszövetségnek nem

³ L. Falk: L. v. Szalay's Leben u. W. 53. l. (Österreichische Revue 1865. Bd. II.)

lehet integráns tagja; de a kereskedelmi viszonyokra nézve is irányadó lesz azon politikai viszony, amelyben Németországhoz állani fog.

Ha már most e magyar követség küldetését figyelmes vizsgálat alá vettük, nyilvánvaló, hogy ez nem Ausztria ellen irányul, hanem célja az, hogy Frankfurtban, ahol a monarchia átalakításáról is határoznak, diplomáciai úton képviselve legyen. A külügyi vezetés egysége ezzel nincs alterálva, mert hiszen Ausztria ott külön — mint a német szövetség tagja — volt parlamentileg és diplomáciailag képviselve.

A monarchia újjáalakítását célzó tervekre nézve Magyarország hangsúlyozza a maga politikai és gazdasági önállóságát; hangsúlyozza Németországgal szemben. Kifejezi továbbá, a monarchia szlavizálása elleni külpolitikai aggodalmait. Szószertint idézzük ezt a passzust, rendkívüli fontossága miatt:

»Magyarországot kellemetlenül érintené, ha az osztrák monarchia oly módon alakíttatnék, hogy annak következtében a monarchia oly tartományai, melyek eddigelé a német szövetséghez tartoztak volt, szláv tartományokká változtatnának át. Egy ily értelemben való átalakítás igen könnyen oly irányba terelhetné az említett tartományok politikai szimpáthiáját, amely a német nemzetétől eltérő, vagy éppen azzal szemben ellenségesen áll és ezáltal még megnövekedhetnék egy már most is óriási birodalom túlsulya, egy birodalomé, amelynek Európa nyugati hatalmaira való fokozódó befolyása **Magyarország fennállására** oly mértékben veszedelmes lenne, hogy azon esetre, ha Németország az osztrák monarchia ilyen átalakítását saját érdeke ellen létre hagyná, hozni, Magyarország kénytelen volna szövetségeseit a német nemzeten kívül keresni.«

Érdekes ez a nyilatkozat Andrásynak a Hohenwart kérdésben tanúsított magatartása szempontjából. Már itt megnyilvánul az az aggodalom, hogy Ausztria szlavizálása Oroszország hatalmát erősíti. És Oroszország hatalmának növekedését oly veszélynek tartják Magyarországra, hogy annak Németország által való megengedése esetén a Németországgal való szövetségtől is kész eltekinteni.

Csakhogy ez a helyes cél az akkor követett politika alapján nem volt megvalósítható. Idehaza a nemzet szembe került a dinasztiaival s a dinasztia súlya nagyobb volt Frankfurtban, mint Magyarországon. A német szövetség nem küldött követeket Pestre s midőn a magyar nemzet és a dinasztia közötti konfliktus nyilvánvalóvá lett, Szalayt nem volt hajlandó tovább hivatalosan elismerni. Az elszakadni kész délszlávok támogatást nyertek az udvartól s a dinasztia Oroszországtól. Ausztriával és a szlávokkal a politika egyszerre sodort harcba.

Az ennek folytán szükségkép bekövetkezett helyzet vigasztalansága a magyar koronának forradalmi kormányunk által az orosz dinasztia részére Kosuthék által való felajánlásában kulminál.⁴ És miként Cavour és Bismarck, úgy Deák is, az 1848. év eszményeiért veszi fel újra a harcot, elkerülve az 1848. év tévedéseit. Dinasztikus alapon, a nagyhatalmi állás biztosításával, a külpolitikai szempontok számbavételével köti meg a kiegyezést; teljes mérlegelésével az általános európai szempontoknak, melyek Andrásyban találják majd megtestesülésüket.

Az a külpolitika, amelyet Andrásy követett, cél-

⁴ L. Görgey: Életem és működésem II. k. 312. lapon és I. W. Alternél (Die auswärtige Politik der ungar. Revolution“ 203—9. l.) Stretford Couming levele után.

jaiban visszanyúlik az 1848. év törekvéseiig. Az olasz és a német egység az ő szemében is Magyarország függetlenségének legfőbb előfeltétele. Csakhogy az az olasz és az a német egység, amelyre ő épít, a Cavour és Bismarck reális politikája által immár megalapozott egység. Az pedig, amelyre Kossuthék építenek, az 1848. év olasz ábrándozóinak és német doktrinairjeinek reménybeli — füstbemenendő — egysége csupán.

Aki azokra épített: homokra épített. Mindaz a kritika, amely Cavour és Bismarck sikert hozó politikájának magaslatáról éri az 1848-iki olasz és német egység tényére alapította számításait.

Az 1848-iki időszakról Andrássy koráig azonban még éveknek kellett elmulnia, tele az udvar és az emigráció egyaránt képtelen terveivel.

Miként a forradalmi politika egyszerre hozta ránk a nyugat és kelet felől jövő harcot, úgy az udvar politikája is keleten és nyugaton egyaránt ellenfeleket teremtett.

A bécsi udvar e politikájával szemben Andrássy már 1850-ben kifejti azon meggyőződését, hogy Ausztriát német törekvései megakadályozzák keleti hivatásában.

»Ha a bécsi kormány — írja 1850-ben az Eclectic Review-ban — tovább is ragaszkodik leigázási rendszeréhez, sohasem lesz ereje Oroszország elé gátat állítani. Mostani politikája az európai egyensúlyt is veszélyezteti. És pedig egészen biztosan akkor, ha az osztrák miniszterium megvalósítja abbéli tervét, hogy a monarchia nem-német tartományaival is belépjen a német Bundba, amelyben túlsúlyát csak mint a cár alázasatos szolgája tarthatja meg.« (Wertheimer: Gróf Andrássy. I. 72. l.)

A következő évek Andrásst fényesen igazolták. Ausztria, melynek — olasz törekvései érdekében is — oroszbarát politikát kellett követnie, Németországban tényleg csak a cárra támaszkodva tarthatta fenn a hegemóniát. Olaszországban viszont Franciaországgal és Angliával egyaránt szembekerült s így a cár barátságára még jobban rászorult. Az ebből támadó függés eredményei hamar mutatkoztak.

Midőn 1851-ben Montenegro fejedelme, Danilo, Törökországtól függetleníteni akarja magát s ebből konfliktus támad a két ország között: Ausztria megállítja ultimátumával a diadalmasan előrenyomuló török sereget s megakadályozza a montenegróiak tervezett kiűrtását.⁵ Teszi ezt nemcsak délszláv rokonszenyből s Törökország 1849-iki magatartása miatt bosszúból, hanem Oroszországnak felhívására.⁶ Történt pedig ez 1853. év januárius 30-án. Azon év februárusában a cár kifejtéi balkáni terveit, Angliának kínálva Krétát s Egyiptomot s kifejezve azon hitét, hogy Ausztria mellette lesz. Csakugyan, Ausztria támogatja a portánál a cár követelését, hogy az óhitű keresztények feletti protektorátusa elismertessék. Az ellen sem tesz lépést, midőn ennek kieroszakolására 1853. júliusában orosz csapatok szállják meg Moldvát és Oláhországot.

De az ennek folytán kitörő orosz-török háború, Oroszország merész balkáni terveinek nyilvánvalóvá válása, lehetetlenné tették a neutralitást. Radetzky az Oroszországgal való osztozást ajánlotta s a barátság fentartását. Tette ezt főként a dinasztia olasz érdekeire tekintettel. De ha Ausztria nyugati érdekei ekép azt

⁵ L. Friedjung: Österreich von 1848 bis 1860. II. 227.

⁶ L. i. m. 228. l. Buol ezért jutalmul igen magas orosz érdemrendet kapott. U. o.

kivánták, hogy megegyezzenek Oroszországgal: épp az ezen nyugati törekvések által előállott helyzet lehetetlenné tette, hogy az keleti érdekeinek sérelme nélkül megtörténhessenek.

Reichstadtban a monarchia feltételeket szabhatóit Oroszországnak, mert 1876-ban Anglia mellettünk állott. És midőn e konvenció dacára Oroszország 1876 őszén arra gondolt, hogy megtámadja a monarchiát: az eziránt Bismarcknál tett kérdésére olyan feleletet kapott, amely ellenünk való háborús kedvét elvette. A krími háború idején azonban a monarchia Angliával ellentétben volt olasz érdekei miatt s Németország segítségére ottani törekvései miatt nem számíthatott. Szavának súlya csak úgy lett volna, ha Poroszországgal megegyezik s keleti állásának áldozatul hozza nyugati törekvéseit. Mindent akart, mint a forradalmi politika és semmit sem sikerült elérnie.

Látva Oroszország előnyomulását, mozgósított s kényszerítette Moldva és Oláhország kiűritésére, melyeket csapataival megszállott. Az osztrák háborús párttól felve, Oroszország kénytelen volt 321 bataillont keleti határán tartani s így a Krimbe csak félannyit küldhetett, minélfogva Inkjermannál súlyos vereséget szenvedett. Mindezen felül 1855 december hó 16-án Ausztria ultimátuma arra kényszerítette a még harc képes Oroszországot, hogy Angliával és Franciaországgal fegyverszünetre lépjen s a keleti kérdés eldöntését egy egybehivandó európai kongresszus elé vigye.

Ezzel a magatartásával Oroszországot elenségévé tette, anélkül, hogy a nyugati hatalmakat megnyerte volna. Mivel a háborúban nem vett részt, ezek nem voltak hajlandók birtokában hagyni Moldvát és Oláhországot. Piemontot pedig, mely őket támogatta.

meghívták a párisi kongresszusra, hogy ott az olasz kérdést felvethesse. Mert úgy Cavour mint Bismarck azonnal észrevették, hogy Ausztria az orosz barátság eljátszása által az olasz és a német kérdésben egyetlen támaszát elvesztette s hogy az erőviszonyok ezzel egyszerre megváltoztak. Ehhez járult az, hogy Cavour, radikális honfitársai megbotránkozására, III. Napoleont szövetségesnek igyekezett megnyerni; Bismarck pedig konzervatív elvtársai legitimista előítéleteit Napoleon ellen s kegyeletét Ausztria iránt meggyengíteni; míg a bécsi udvar legitimista felfogása még most sem tudott Napoleonnal kibékülni s Oroszországgal teljesen leszámolni.

Az ennek folytán kiélesedő olasz, majd német kérdés keleti érdekeitől még inkább elterelte s még Beust kormányzása alatt is abba a helyzetbe hozta, hogy a Königrätzért való revanche lehetősége érdekében maga indítványozza a Pontus-kérdés oly megoldását, amely keleti érdekeinkkel ellenkezik. Maga indítványozta, hogy eltöröltessék a párisi szerződés ama pontja, amely Oroszországnak megtiltja, hogy hadihajókat tartson a Fekete-tengeren. Maga is segített azon krími háborúk egyik eredményét lerontani, amelyben való magatartásával Oroszország barátságát akkor eljátszotta.

Ha Ausztria feladja németországi pozícióját s bele megy 1849-ben a Radowitz-féle tervzetbe, arra az esetre cserében garantálták olasz és magyar birtokait. Ha olasz birtokairól lemond, arra az esetre III. Napoleon szövetségét megnyerhette volna s német pozíciója megerősödik. Ha keleti érdekeit feladja, Oroszország minden más irányban védelmezi. De Ausztria mindezen hatalmát meg akarta tartani: háta mögött egy elégedetlen Magyarországgal s nem számolva

azzal, hogy német és olasz politikája tarthatatlan, a keleti kérdés pedig életérdeke.

Ha azonban ekép a bécsi udvar politikája a tévedések hosszú sorozata: ugyanaz az emigráció külpolitikája is. Eredményében csak azért nem végzetes, mert tervei közül legjellemzőbb az alsódunai konföderáció tervezete.

Kossuth e tervezete szerint Romániával és Szerbiával szerves szövetkezésre kellene lépniük. Közös parlamentet ajánl, mely évente felváltva ülészik a szövetkező államok fővárosaiban. Közös ügy volna az egész hadügy és a külügyön kívül a kereskedelmi, közlekedési és pénzügy is. Horvátország és Erdély — ha úgy akarja — csupán personalis unióban maradjon Magyarországgal. A szövetségben egyenjogú társak volnának: Magyarország, Horvátország, Erdély, Románia és Szerbia; a szenátusban mindenik egyenlő számmal képviselve.

A vármegyék nyelvüket önmaguk állapítják meg. A nemzetiségek teljes szabadság mellett szervezkedhessenek s maguknak vajdát, hospodárt választhatnak.

Mint a parlament, úgy a vármegyei gyűlések is általános választói jog alapján választatnak s a megye hivatalos nyelvét ők állapítják meg. »Ez — úgy mond — a politikai nemzetiséget a megyében biztosítja.«⁷

Ezen konföderációval szerinte a keleti krízis a mi érdekünkben oldatik meg; anélkül pedig ellenünk.

»E konföderáció nélkül Magyarország vegetálhat mint másod-, harmadrendű hatalom, e konföderációval... egyszerre európai nagyhatalommá emelkedik.«

Az elszakadási politika idáig jutott.

⁷ L. Kónyi: Deák Beszédei. V. köt. 11—71. l.

Ez a terv: Erdély feláldozása. »Kell-e szót és időt reá vesztegetni, hogy a magyar ember szive elforduljon ettől a gondolattól? Megismerkedni vele annyi, mint eljélni.«

»Istennek hála e szörnyszülött halva született. Szerencséjére Kossuthnak és szerencsénknek nekünk. Mi lett volna az ő dicsőségéből, ha csak ideig-óráig is sikerült volna tervének megvalósítása? Igazán szerencsés halandónak mondható. A legnagyobb szerencséje mindvégig az volt, hogy a mag, amelyet elültetett, vagy meg sem fogamzott, vagy utóbb gondos kertészek kiirtották s csak ami egészen tiszta búza volt benne, csupán az nőtt nagyra. Így legnagyobb ellenségének is el kell ismernie, hogy végeredményben működése javára vált a nemzetnek; ha ellenben terveit keresztülviheti, örök átok lett volna fején. Igazán, nem rajta múlt, hogy hírnevével együtt nemzetét is tönkre nem tette.«

»...Ha Magyarországnak el kell szakadnia Ausztriától, támaszra van szüksége a keleten s ekkor szorult helyzetében alig kaphatna jobb feltételeket azoknál, amelyeket Kossuth, minden bizonnyal nem fölösleges bőkezűségéből, nem nemzetisége érdekeinek kicsinyléséből, hanem vérző szívvél, mint amaz elkerülhetetlen minimumot fogadott csak el, amely nélkül a szövetség megkötésére még halvány reménye sem lehetett. Ebben van a tervnek nagy tanulsága.«⁸

»Ha a kiegyezés alkotmányunknak, önállóságunknak föladása is lett volna, az önállóságot és alkotmányt szerencsésebb időben vissza lehetett volna szerezni. A nemzeti egység azonban, ha egyszer önszántunkból föladtuk, örökre elvész.«

⁸ L. Gr. Andrassy Gyula: Az 1867-iki kiegyezésről 39—40. l.

És »minek legyünk függetlenek, ha nem lehetünk magyarok«?⁹

E tervezet — fölösleges volna bizonyítani — Magyarország nemzeti egységének teljes felbontását javasolja.

De miként Kossuthnak ez osztrák-ellenes politikája, úgy Beust porosz-ellenes politikája is veszélyes volt a magyar szupremáciára.

Midőn 1866-ban május 1-én Bratianu és Davila megjelentek Hohenzollern Károly hercegnél, hogy megbízatásukhoz képest őt a román trón elfoglalására rávegyék, Davila a hercegnek egy térképet mutatott, amelyen Erdély, a »bánság«, Bukovina és Besszarabia is fel van tüntetve s rámutatott arra a körülményre, hogy mindezeket románok lakják.¹⁰ Ha a herceg kalandosnak is találta e terveket, Bratianu későbbi magatartása megmutatta, hogy — legalább azoknak reánk vonatkozó részét — komolyan veszi.

A porosz politika számára tehát itt adva volt egy alkalmas tényező, amelyet — békebontás és zavarkeltés céljaira — Beust politikája ellen szükség esetén felhasználhasson.

Bismarck céljaira a dákoromán izgató ép oly jó volt, mint a magyar forradalmár; mind a kettőben az akkor még egységes osztrák összbirodalom meggyengítésére alkalmas eszközt látott. Ezek a magyar elégedetlenek, akik csak egy fölkeléstől várták reményeik teljesülését, nem gondolták meg, hogy amely külső hatalomnak érdekében áll gyengíteni ezt a monarchiát, az minden bontó e'emet föl fog használni s így azokat is, amelyek első sorban Magyarország bomlását igyekeznek előidézni.

⁹ L. i. m. 38. lap.

¹⁰ „Aus dem Leben König Karls v. Rumänien“ I. 26

És csakugyan 1866. május végén a nála megjelent romániai küldötteknek Bismarck azt tanácsolja, hogy ha Magyarország is felkel Ausztria ellen, »ne habozzanak, hanem indítsanak egy erélyes nagy-román agitációt s foglaljanak állást Ausztria ellen«. ¹¹

Mint tudjuk, a porosz fegyverek gyors diadala feleslegessé tette a magyarországi felkelést ¹² s így Beust porosz-ellenes politikája a magyar szupremáciára ezuttal nem hozott veszélyt. De mindaddig, amíg Bismarck meg nem győződött arról, hogy Andrássy s Beust revanche-politikáját nem támogatja, a porosz katonai instruktorokkal és porosz fegyverekkel ellátott Románia alkalmas támadási pontul mutatkozott neki.

Románia csakugyan folytatta a dákoromán agitációt Erdélyben és Bulgáriában, kész lévén az erdélyi és a keleti kérdést egyszerre megbolygatni. A monarchia német-ellenes politikája okvetlenül ezt idézte volna elé egy konfliktus esetén és pedig úgy Orosz-, mint Németország támogatása mellett.

Andrássy azonban már 1868-ban határozottan a német-ellenes politika ellen nyilatkozott s Bismarckkal ezt bizalmasan közölte. Bismarck pedig — diplomáciai megbízottjának visszahívásával fenyegetőzve — Golescu-Bratianu bukását és a dákoromán agitáció beszüntetését kényszerítette ki. (L. Scherr-Thoss: *Erinnerungen*. 154. l.)

A német-barát politika így szolgálta a magyar szupremáciát. Az 1848-iki gondolat is felújúl: német barátság szemben a szláv veszéllyel.

Andrássyval a magyar külpolitika vonúl be a Ball-

¹¹ L. „Aus dem Leben K. Karls v. R.“ I. 65. l.

¹² L. Gr. Scherr-Thoss: *Erinnerungen*.

platzra s eltűnik Beust nyugatra néző ó-osztrák külpolitikája.

Már az 1870—71-iki háború idején belátta Andrassy Bismarck azon felfogásának igazságát, hogy ha Ausztria visszanyerné régi németországi befolyását, ismét rombadőlné az egész kiegyezés. Kétségkívül Poroszország németországi szupremáciája a dualizmus alapfeltétele. Az erők paritása nélkül a jogok paritása lehetetlen. Ezt belátva, Andrassy ellenezte a franciák érdekében való beavatkozást s Oroszország ellenzése is segítette politikája kivételében.

A magyar külpolitika ez érvényre jutása lehetlenné tette a németek leveretését. És így miként a magyar kiegyezés sikerét Poroszország 1866-iki győzelme segített létrehozni, Németországnak a magyar külpolitika segített kivívni a nemzeti egységet létrehozó diadalt. A két nemzet sorsa összeforrott.

E történelmi fordulóponton nyilvánvaló lett az a belső ellenmondás, amelyben Beust politikája szenvedett. Segített megteremtteni a 67-iki kiegyezést s az új monarchiát a magyar és német elemek túlsúlyára alapítani. Nem látta előre, hogy a magyar és német elem a Németország elleni revanche-politikára nem lesz kapható.

A csehek kibékítésére való kísérletek e revanche-politikát szolgálták, anélkül, hogy elérhették volna a célt s Beust voltaképpen már 1870 őszén megbukott. Formális bukását a Hohenwart-válság idézte elő.

A Hohenwart-kabinet többféle befolyásnak köszönheti eredetét.¹⁴ Azon év erős klerikális áramlata, támogatva a reakció minden elemé által, szembekeült a német alkotmánypart liberálismusával. De

¹⁴ L. Wertheimer: G. Andrassy I. k. 680—81.

a németységnek a háború alatti magatartása is hozzájárult a monarchiát szlavizáló kísérlet rokonszenvenessé tételére. E kísérlet támogatói voltak mindazok, akik még Beustot is igen német-barátnak tartották s egy német-ellenes politika megalapozásán fáradoztak. Ehhez járultak, Bismarck szerint, angol és francia befolyások is, ugyanily céltól vezetve.¹⁵

Hogy pedig a monarchia szlavizálása hova vezet, mutatja, hogy ugyanakkor Rieger közvetítése alatt a csehek az orosz követhoz fordultak, felhíva a cárt, hogy a németység ellen jöjjön segítségére szláv testvéreinek.¹⁶

Andrássy megértette, hogy a monarchia szlavizálása orosz-barát és német-ellenes politikát jelent. És megértette azt is, hogy az a pánszlávizmusnak Magyarországra való áttérjedését jelenti. Az orosz-barát politika szükségkép aláassa a magyar szupremáciát. Ugyanaz az álláspont ez, mely a 48-iki kormány (Szalaynak adott) utasításában, a fennebb idézett nevezetes 4. pontban nyilatkozik.

Valóban, 1871. október 8-án a horvát nemzeti kormány nevében lázadás üt ki a határőrvidéken, melynek nem volt kisebb célja, mint a délszláv tartományok elszakítása a Habsburg monarchiától.¹⁷ Orosz és szerb ügynökök bujtogattak s Prágával összeköttetésben álltak.

Már csak arra a hírre, hogy a cseh kívánságoknak a magyar kiegyezést lényegesen érintő pontjai ellen a magyar kormány állást foglal, megmozgatták Prágából a mi szlávjainkat. Megérthette ebből Magyarország, hogy egy szlavizált Ausztria minden egyes

¹⁴ L. u. o.

¹⁵ I. m. I. k. 687. l.

¹⁶ I. m. I. 711.

esetben a fegyverre támaszkodna a jövőben is bármely véleményeltérés esetén.

Midőn tehát Andrássy megbuktatta Hohenwart miniszteriumát: Magyarországról elhárította a szláv veszedelmet s a monarchiától az orosz-barát politikát.

Andrássy belátta, hogy a németekkel való szövetség feltételezi Ausztriában a német hegemoniát s ezáltal is megerősíti Magyarországon a magyart. Szerves összefüggés van ezek között; a dualizmus és a németbarát külpolitika előfeltételei ugyanazok.

A Hohenwart-válság e szerves összefüggés szükségképpeniségére rávilágít.

Ezen időszak tanulságainak világánál lehetetlen nem látnunk, hogy egy oroszbarát és német-ellenes politika Ausztriában a német elem segítségével kivihetetlen lévén, annak Ausztria szlavizálása természetes előfeltétele. Ausztria szlavizálásának következménye pedig a pánszlávizmus magyarországi bontó akciója. Mert Ausztria szlávjai természetes hívei a délszláv eszményeknek s fajrokonait cserben nem hagyhatják. Egy oroszbarát külpolitika délszlávjainkkal szemben szükségkép engedékenyebb. Ausztria szlávjainak is az egész monarchia szlavizálása állana érdekében.

Bismarck éles szeme ezt rögtön észreveszi. E miniszterium — írja Schweinitzhoz a Hohenwart-kormányról — épp úgy irányul a magyarok, mint az osztrák-németek ellen.¹⁷

Természetesen. Hiszen Ausztria és Magyarország között a számos érdekközösség mellett szükségkép érdekellentétek is felmerülnek. A vám és bankkérdésben, a kvóta kérdésében bizonyos gazdasági érdekellentétek meghatározott időközökben szembeállítják egy-

¹⁷ I. m. I. 690. 1.

mással ez országokat. A külügyi és hadügyi kérdésekre egyforma befolyás van biztosítva a két kormánynak; ezen ügyekben — még egyező irány esetén is — az ellentétes nézetek egész sora merülhetett fel a kivitelben.

Bosznia kormányzása és törvényhozása jog szerint is Ausztria és Magyarország kormányának egyenlő befolyása mellett intézendő. Természetes, hogy egy szlavizált Ausztria a délszláv eszmével szemben pártolólag állana s ezzel nemcsak a monarchia két állama közötti békét tenné lehetetlenné, hanem külpolitikai érdekeinket is alterálná.

Ehhez kell vennünk egy ily átalakulás lélektani hatását a nemzetiségek tömegeire. A tömegek fantáziája féktellen s a faji ambíciók határtalanok. A szláv-ság uralomra-kerülése megmámorosítaná a lelkeket, lehetőknek tüntetve fel a lehetetlent is és korlátokat nem ismerve követeléseiben. Műveletlen tömegeknél kétszeresen veszedelmes jelenségek.

Románia királya Hohenzollern s Németországgal szakítani nem áll érdekében. Országának közvéleménye elnyomottnak véli románjainkat. Egy németellenes Magyarországgal szemben Románia királyának nem volna oka féken tartani ez agitációt.

Ezek a németellenes külpolitika szükségképeni következményei.

Amint az oroszbarát politikának előfeltétele Ausztria szlavizálása — mert másként nem vihető ki, — úgy a Németországgal való szövetség az ausztriai német elem kedvezményezése nélkül nem lehet szilárd. Ennek azonban nincs reánk semmi káros hatása. Az ausztriai németiségben vannak ugyan politikailag éretlen elemek, de ezeknek célja nem a föderalizmus, hanem a centralizáció. Ez az ábránd pedig

nem veszedelmes. Nem azért, mintha megvalósítva nem volna épp oly káros, hanem azért, mert nem tőlük függ annak megvalósítása. Első sorban az uralkodótól függ s ahhoz a magyar nemzetnek is van szava.

De az ausztriai németiség nagy része — bár parlamentjének demokratizálása régi politikai érettségét megrontotta — ilyen ábrándozások megvalósítására nem törekszik. Lehet, hogy óhajtana, de belátja annak lehetetlenségét. És ez a lényeges. Pangermán agitáció sem lehet veszedelmessé Magyarországon, mint lehet a pánszlávizmú. Szászaink a románság által érzik magukat fenyegetve; a szepességieket a tót elem nyeli el; svábaink szerbek s románok közt s — épp úgy mint németjeink — szeparatistikus törekvéseket nem táplálnak. Nincs oly különálló német tartományunk, mint pl. Horvátország és Bosznia, amelyekre szeparatistikus hatással lehetne az ausztriai német elem felülkerekedése.

És míg Oroszország egy oroszbarát politika esetén szükségkép szítná a pánszláv agitációt, Németország kormánya ezt nem tette soha. Természetesen. Mert Oroszország tudja, hogy egy oroszbarát politika legbiztosabb alapja egy teljesen szlavizált monarchia. A magyarság létérdekei ezzel ellenkeznek s a magyar szupremácia e szlavizálásának akadálya. Pedig mindenre kész, minden áron való eszközeit mégis csak fajrokonaiban találhatja. Németország ellenben tudja jól, hogy a német elem Magyarországon oly gyöngye, szeparatistikus törekvések részéről oly lehetetlenek s külön politikai aspirációi oly kis részének vannak, hogy képtelenség volna ezek kedvéért szakítani a magyarsággal.

Bismarck valóban ezt a politikát követte s ez

álláspontjának szokott határozottságával kifejezést adott Thielen budapesti német konzulhoz 1883-ban írott következő soraiban:

»Wir sehen gewiss mit Bedauern die Lage, in welche das deutsche Element in Ungarn gebracht wird, aber wir können uns desselben ebenso wenig annehmen wie in den russischen Ostseeprovinzen; in den letzteren nicht, weil wir durch unsere Befürwortung die Sache nur verschlimmern würden, in Ungarn nicht, weil wir auf die Stärke und Einheitlichkeit des ungarischen Reichs einen so hohen politischen Werth legen, dass unsere Gemütsbedürfnisse dagegen zurücktreten müssen.

Die politische Beurteilung der Dinge hat uns zu der Überzeugung geführt, dass im Gebiet der Stephanskronen die magyarischen und deutschen Interessen untrennbar sind.«

Nemcsak az érdekek közösségét ismeri el itt Bismarck, hanem azt is, hogy a magyar állam ereje és egysége Németországnak oly fontos politikai érdeke, hogy amellett még esetleges érzelmi momentumoknak is hátra kell szorúlniok.

Ugyanilyen értelemben ír 1874-ben Schweinitzhoz, a bécsi nagykövethez:

»Haben die Deutschen in Ungarn oder Siebenbürgen Grund, sich zu beklagen, so können wir das beklagen, so können wir das bedauern, werden uns aber dadurch in unseren Beziehungen zu der Regierung des Landes so wenig wie in der vollständigen Enthaltung jeder Einmischung in dessen inneren Angelegenheiten irren machen lassen. Sollten deutsche Zeitungen sich in anderem Sinne aussprechen, oder die nationalen Sympathien gegen die Regierung des Königreichs Ungarn aufzuregen sich bemühen, so be-

dauere sich das, wie so manchen anderen Dienst, der solche Blätter für Geld oder aus Parteihass unseren Feinden leisten.«

Ugyaníly értelemben nyilatkozott Bülow 1903-ban március 19-én, kijelentvén, hogy ebben a kérdésben ma is az a helyes álláspont, ami volt a Bismarck-idején.

Ezek a nyilatkozatok mutatják a németbarát politika speciális magyar jelentőségét. Németországnak érdeke a monarchia szláv elemeinek — az ő ellenségeinek — fékmentartása; míg Oroszország érdeke a monarchia szláv elemeinek — az ő feltétlen híveinek — folytonos erősödése.

Németország szövetsége segített meghozni az Olaszországgal való szövetséget is számunkra s ez is a mi érdekeinket szolgálta. Kétségtelen, hogy az olasz irredentizmus sokszor volt így is féktelen s többször az összeütközés veszélyével fenyegetett. Kétségtelen, hogy balkáni politikánkban vetélytársunkként viselkedett. De a szövetség által elértük azt, hogy — annyi érdekellentét dacára — nem lett ellenségünk. És ez — Anglia támogatása ma már elesvén — újabban egészen Németország befolyásának köszönhető.

Már azok az időnkint felmerülő lehetőségek, a melyek egy olasz-osztrák-magyar összeütközés tekintetében mutatkoztak, nyilvánvalóvá tették, mennyire káros volna, ha a monarchiának nyugat felé is védekeznie kellene s mennyi erőt von el ez a keleti ellenségünk elleni védekezéstől. Egy Olaszországgal vívandó háború első sorban az örökös tartományok integritását fenyegeti, siker esetén pedig azoknak okozna területi gyarapodást. Katonailag és diplomáciailag ismét nyugat felé fordulna a monarchia s az Andrássy idejében beállott nagy fordulatot visszacsinálnák megint.

Ettől óvott meg Olaszország szövetsége. És ez a szövetség csak Németország útján jöhetett létre és volt fentartható.

Mindezekből láthatjuk, hogy a németbarát politikának speciális magyar eredete és speciális magyar értéke van.

A Magyarország és Németország közti barátság eredete régi keletű. Barátok voltak akkor is, midőn Ausztria és Poroszország egymással szemben állottak. Nem Ausztria vitt be minket a szövetségbe; mi vittük bele Ausztriát. Nekünk nem kellett semmi régi érzelmet elfojtanunk, midőn elfogadtuk baráti kezét. Épp úgy, mint Olaszországgal, nemzeti törekvéseink minden fázisában 1848 óta vele is együtt voltunk. A dinasztianak s Ausztriának kellett régi érzéseket legyőzni s fájó emlékeket elnémítani.

Egy magyar államférfiú teremtette meg ezt a szövetséget, szakítva az addigi osztrák politikával.

És ez a szövetség a magyar szupremácia erős garanciája is. Közösek barátaik és közösek ellenségeik. A Németországgal való szövetség felbontása csak oly országokkal való barátságra vezethetne és csak oly elemek által volna Ausztriában keresztülvihető, melyeknek faji törekvései a magyar állam nemzeti egységével ellenkezik.

Ez a szövetség régi relációk formális megerősítése s Magyarország speciális érdekeinek legszilárdabb garanciája. Belpolitikai vonatkozásokkal teljes, a monarchia mai strukturáját kiegészítő és támogató viszony ez; ad hoc szövetekezésektől épp e természeténél fogva teljesen elütő.

Nem pillanatnyi esetleges alakulat, hanem Közép-Európa hatalmi viszonyainak állandó természetű kialakulása. Állandósága Magyarország szempontjából

épp első sorban belpolitikai vonatkozásaiban gyökerezik.

Az oroszbarátság oly elemek uralomra-jutását feltételezi, melyek a dualizmusnak s a magyarság uralmának is szükségképeni ellenségei.

Ez nem feltevés. Ez tapasztalat.

A Hohenwart-krízisben nyilvánvalóvá lett ezen elemek valódi természete.

Mert igen téves azt hinni, hogy a föderalizmus hívei, ha törekvéseiket nem ellenőrizték volna, nem fordultak volna ellenünk. Mielőtt állást foglalt Andrássy, már az 1870. évi október 24-iki audiencián, — jóval a Hohenwart-kabinet megalkulása előtt — ily értelemben nyilatkozik Őfelsége előtt Schöffle, ezen irányzatnak az igazi spiritus rectora.¹⁸ Az ő felfogása abból a szempontból is érdekes, mert igen emlékeztet oly nézetekre, amelyeket Bécsben a közelmúltban is gyakran hangoztattak egy, a Hohenwartéhoz sokban hasonló felfogás hívei.

A teljes egyenjogúságot kívánja Schöffle ez audiencián Őfelsége összes népei között. A fennálló rendszer — úgymond — kisebbségben levő fajok és osztályok uralma és csak a nagytöke érdekeinek megfelelő. Híve az általános választói jognak, amely sem Ausztriában, sem Magyarországon nem lesz a jövő nemzedékben már úgysis feltartóztatható. A feladat szerinte az: szociális pártokat szervezni a birodalmi egység érdekében, a nemzeti centrifugális pártokkal szemben.

Csak Őfelsége megjegyzésére, hogy a magyar kiegyegyzést respektálni kell, kénytelen látni, hogy ez óhaj-tása csak a jövő zenéje lehet s kijelenti, hogy a magyarságnak »némi« vezető szerepet Magyarorszá-

¹⁸ L. Schöffle: Aus meinem Leben. I. 200—205.

gon kell ugyan hagyni, de — nem az egész monarchiában. Ez ellen nem a régi rendszerhez való visz-
zatérésben kell keresni az orvosszert, hanem új ellen-
súlyok teremtése és Ausztria konszolidálása által.

Nagyon csalódtak azonban, akik nálunk azt hit-
ték, hogy a föderalizmus, ha még is ingatja a ma-
gyar szupremáciát, de legalább az örökös tartomá-
nyoknak és Magyarországnak is nagyobb különállást
fog adni s a közösséget meg fogja lazítani. Illúziók.
A föderalizmus — szlávjainak igényei érdekében —
mindenekelőtt azt kívánta garantálni az uralkodónak,
hogy ezt a közösséget ők nem bontják meg. Schäffle
az audiencián kifejti, hogy a vám- és bankkérdésnek is
közösügygyé kell lennie s így e tekintetben ugyanazt
hangoztatja, amit a centralisták is kívánnak.

A föderalisták programja tehát világos. Biro-
dalmi szocialista pártokat teremteni az általános vá-
lasztói jog alapján; meglazítani a német és magyar
szupremáciát; szorosabbra vonni Ausztria és Magyar-
ország közt a közösséget; s az előbbi számára biz-
tosítani a vezetiést.

»Wenn in den deutschen und in den böhmischen
Kronländern die Gerechtigkeit hergestellt sei, müsste
von den Magyaren gegenüber den Siebenbürgen, den
Slovaken, Kroaten, Serben und Rumänen die Unter-
drückung so wie von den Polen gegenüber den Ruthe-
nen die Vergewaltigung aufgegeben werden, wenn sie
nicht beide Gefahr laufen wollen bei der ersten, jedoch
unaufhaltsamen Einräumung an das allgemeine Stimm-
recht das künstliche Kartenhaus ihrer Übermacht ein-
stürzen zu sehen. Der Schwerpunkt der Gesamtmon-
archie werde dann nicht auf Pest liegen, der Kaiser
werde der Machtmittelpunkt innerhalb aller vier oder
fünf Ländergruppen...«

A »modern haladás« elvei, ime — milyen régiek. Ez a demokrácia az autokrácia szolgája; s ez a föderalizmus a centralistáknál semmivel sem kevésbé összbirodalmi célzatú. Meglazítja Ausztria tartományainak kapcsolatát; de az egész monarchiáét szorosabbra fűzi. Felszabadítja az osztályokat és fajokat; de csak hogy összbirodalmi pártokat teremthessen. A II. József demokráciája ez és a Baché. Az ő decentralizációjuk ez, mely igazában csak — divide et impera.

Ez a program kisértett Bécsben napjainkban is. Véres katasztrófa gyakorolt értékén kiméletlen kritikát.

Azok, akik hitték, hogy a délszláv egység megvalósítása békésen lehetséges Habsburg-jogar alatt, épp délszláv részről és orosz részről találtak halálos ellenségre. És azok az ausztriai ruthének és csehek, akikre ez a politika épített, épp ezen kitért harcban mutatták ki teljes megbizhatlanságukat.

Az orosz-barát külpolitikának előfeltétele a szláv elem kedvezményezése s e tények mutatják, hogy ez hova vezet.

Ezek a tapasztalások — napjainké s a Hohenwart regiméé — világosan mutatják a szláv-barát politika következményeit. Szerves logikai összefüggés van itt; szerves kapcsolat. Az ausztriai német ség hátraszorítása; Ausztria szlavizálása; a délszláv ábrándok támogatása; Magyarország nemzeti egységének egy radikális választói reformmal való megbontása; a magyarországi szlávok és más nemzetiségek előretolása: mindez szorosan összefügg.

... A tapasztalás — mondja Deák Ferenc — drágán fizeteti meg leckéit; gyakran oly drágán, hogy kételkedünk, vajon megérte-e az árt; a legnagyobb pazarlás azonban: megfizetni a tapasztalás árát és abból még sem okólni.